

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI
APARE LUNAR SUB CONDUCEREA UNUI
COMITET DE REDACȚIE

ANUL XXI Nr. 1-2
IANUARIE-FEBRUARIE
1962

Redacția și Administrația : Sectorul Social-Cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei Nr. 21 — Raionul Nicolae Bălcescu

ELEMENTE DE ARTĂ PICTURALĂ ȘI SCULPTURALĂ LA BISERICA MĂNĂSTIRII SINAIA

Poteca de altădată, care ținea malul Prahovei și străbatea munții Bucegi prin pasul Predeal, unde începe și coborîșul către Tara Bîrsei, a fost înlocuită cu drumul de fier și cu șoseaua asfaltată București-Ploiești-Sinaia-Predeal-Brașov.

Valea începe a se strîmta încă de la Comarnic. De aci încolo, de o parte și de alta a rîului ce-și mînă apele sărind peste prundisul din matcă, se desprind și se resfiră poteci și potecuțe, care duc spre așezări omeniști mai depărtate. Pe una din aceste poteci care se desface de la curmătură, cam din dreptul gării Sinaia de astăzi, apuci calea către Muntele Furnica (Molomoțul de altădată), și după ce ai urcat cîteva ceasuri, te afli pe o culme plesuvă, îmbrăcată cu iarbă mătăsoasă și străjuită de un vîrf ce-i zice «Vîrful cu Dor», în amintirea ciobanului stins acolo, într-o primăvară, de dorul oilor care nu mai soseau.

Se cîntă și astăzi, la nunți și la petreceri, în părțile de munte : «La Sântă Maria Mare / Cobor oile de vale / Și se duc și nu mai vin / Pîn-la Sfîntul Constantin», căci petrecerea pe munte cu oile nu ține decît de prin luna mai pînă prin septembrie, preț de patru-cinci luni, după care, oile și ciobanii «cobor la vale», la iernatic, la baltă sau la tîrle.

De pe acest «Vîrf cu Dor», dacă privești în zare, ai în stînga Muntele Piatra Arsă, mai încolo Omul, iar în față, peste apa Prahovei, Muntele Piscul Cîinelui, îmbrăcat în păduri întunecoase de brad. Apa rîului serpuiește în adîncul văii, ca un balaur cu solzi de argint, iar pe marginea ei se întinde calea ferată, însoțită de șoseaua asfaltată, cu aceeași destinație : București-Ploiești-Brașov. Casele, ca niște cutii prinse de coasta muntelui uriaș de sub «Vîrful cu Dor», ascund într-o latură vechea așezare a spătarului Mihai Cantacuzino : Mănăstirea Sinaia.

Pentru iubitorii frumuseștilor munților Bucegi, în drumul lor spre altă mănăstire : Peștera Obîrșia, și de la această așezare, din gura grotei, spre casele lor sau spre alte locuri, Mănăstirea Sinaia era și a rămas

și astăzi chiar, un loc de popas pentru întremare la coborîș, pentru pregătire la urcuș.

Odinioară, un popas în acest loc era bine venit pentru pustietatea locului și înconjurul primejdior de tot felul, căci între zidurile înalte și în chilile primitoare de oaspeți, călătorul se putea odihni fără teamă vreunei rele întimplări, la vreme de noapte mai ales. Un număr de slujitori înarmați, cu anume îndreptățiri domnești, stătea de veghe și asigura linisteia și tihna viețuitorilor și a oaspeților din mănăstire.

Prin dosul chiliilor, spre iatura de miază-noapte, aleargă prin fundul unei văiugi apele Peleșului, ale cărui izvoare țăinesc din coasta muntelui vecin, reci ca gheata și limpezi ca de cristal.

Numele de «Sinaia» i-a fost dat acestui loc de ctitorul mănăstirii, spătarul Mihai Cantacuzino, după numele muntelui Sinai, «îndemnindu-se de multă dragoste și evlavie ce avea către sfîntul și de Dumnezeu umbratul Muntele Sinai», precum singur a mărturisit la Adrianopol patriarhui ecumenic Gavriil, în sobor, ceea ce patriarhul arată prin scrierea sa din 18 octombrie 1702¹. Un alt patriarh, Hrisant al Ierusalimului, confirmă în 1717 că acest nume de «Sinaia» i-a fost inspirat spătarului Mihai Cantacuzino «după asemănarea Sfîntului Munte Sinai... de vreme ce se află această sfîntă mănăstire în acel munte pustiu și petros, pentru greul strîmtoarei căilor, căci umblet și trecere de care n-au să se folosească cu aducere de povară mare, ci toată hrana ei în greu și în necaz pre mîini o trage și o suie².

În anul 1682, spătarul Mihai Cantacuzino, împreună cu mama sa, doamna Ilinca, și fiica acesteia, Stanca, sora lui Mihai deci, a fost în pelerinaj la Ierusalim. Cu acest prilej, spătarul a fost și la Muntele Sinai³. După o legendă, numele de «Sinaia» l-a dat spătarul Mihai Cantacuzino în amintirea unei întimplări a lui de la Muntele Sinai, și anume că fiind urmărit de niște turci, și-a găsit scăparea în ascunzișurile aceluia munte. După o altă legendă, Mănăstirea Sinaia este locul în preajma căruia ctitorul ei a scăpat de urmărirea gonacilor trimiși de Grigore Ghica în 1672 — în a doua domnie — pentru a prinde și a aduce viu sau mort pe spătarul Mihai, cînd iarăși se abătuse urgia asupra familiei postelnicului Constantin Cantacuzino, tatăl lui Șerban, pe care Grigore Ghica îl ucise la Snagov, în prima sa domnie.

Așezarea Mănăstirii Sinaia în locul în care se află, este pe un munte a cărui proprietate o avea spătarul Mihai, după cum cea mai mare parte a munților, cum și a moșilor din partea de nord a ținutului Prahova (Săcuenii de odinioară), aparținea bogatei și puternicei familiei a Cantacuzinilor, de al cărei nume sunt legate ctitorile de la Poiana, Lespezi, Filipeștii de Pădure, Măgurenii, Călineștii și altele din acestea și din alte părți de loc.

1. Diac. prof. Gh. Moisescu, *Mănăstirea Sinaia*, în rev. «Biserica Ortodoxă Română», an. LXXII (1954), nr. 2-3, febr.-mart., p. 314.

2. *Ibidem*, pp. 314-315, după Al. Gălășescu, *Sinaia*, pp. 63-63.

3. *Ibidem*, p. 313, nota 2.

Prinț-un așezămînt al ctitorului, Mînăstirea Sinaia depindea de Mînăstirea Colțea din București, o altă ctitorie a spătarului Mihai Cantacuzino, a cărui evlavie pentru ctitorii religioase este arătată și de alia așezări de acest fel. Între acestea, amintim biserică din Fundenii Doamnei, din marginea de est a Bucureștilor, împodobită în exterior cu stucaturi în relief, datorită meșterilor străini de care s-a folosit — ea de altminteri și pentru sculptura în piatră — la mînăstirile Sinaia, din R. Sărăt și la Colțea din București.

Piatra de Sinaia pe care a folosit-o la aceste trei mînăstiri este de calitate inferioară, prea nisipoasă, din care pricină s-a măcinat în cursul anilor și s-a degradat în unele părți destul de grav.

Biserica din Fundenii Doamnei mai are un ctitor alături de spătarul Mihai Cantacuzino, pe ginerale acestuia, Dumitrașcu Racoviță, iar mînăstirea din R. Sărăt, a cărei biserică poartă tot hramul «Adormirea Maicii Domnului», îl are de ctitor și pe Constantin Brîncoveanu, nepot de soră al spătarului.

Ctitorul Mînăstirii Sinaia și alți binefăcători au înzestrat-o cu moșii, vii, case, prăvălii, mori, locuri de tîrg, puțuri de păcură etc., pentru ca viețuitorii dintr-însă să nu ducă lipsă, iar cei care poposeau în drumurile lor și în cuprinsul acestui locaș, să aibă îndestul cele trebuitoare hranei și odihnei.

Moșile Mînăstirii Sinaia au fost multe și cercetători asidui le-au urmărit documentele, ca și pe ale altor donații, și ne-au aflat numele tuturor pe care le notăm la locul cuvenit.

Pentru buna chivernisire a acestei averi pe care aveau s-o administreze epitropiei Mînăstirii Colțea din București, de care atîrnă Mînăstirea Sinaia, Mihai Cantacuzino îi rînduiește un «ctitoricesc așezămînt», un regulament de folosință a bunurilor pe care unii cercetători din zilele noastre îl asează — pentru binecuvintate motive — prin anul 1711³. Bunurile numeroase ce aveau să fie administrate, potrivit acestui așezămînt, cu ale căror venituri mînăstirea își putea acoperi toate nevoile, aveau să fie administrate potrivit acestui ctitoricesc așezămînt și, pentru ca cititorii să aibă cunoștință de ele, le înșirăm în notă⁴.

Așezămîntul ctitoricesc al spătarului Mihai Cantacuzino, privind Mînăstirea Sinaia, amintește, prin cuprins, formă și vocabularul folosit, vechi documente similare, cum sunt inscripțiile din fațada bisericii lui Neagoe de la Curtea de Argeș, — care și acestea sunt inspirate din învățăturile lui Neagoe către fiul său, Teodosie, — ele însele derivează din lucrări asemănătoare, cunoscute încă din vremea imperiului bizantin⁵.

4. Diac. prof. Gh. Moisescu, *op. cit.*, p. 315.

5. *Ibidem*, p. 315, notele 9, 10, 11, 12, 13. Moșile: Amaru, Batogu, Dudeștii de Baltă, Pelini, Hizești, Săraca, Matița, Delnița, Podeni, Măneci, Schiulești, Făcăreni, Poiana, Slobozia și Tigoiu; munți: Măguri, Clăbucetul, Bobul, Furnica, Piscul Câinelui, Doamnele, Găguțul, Podul Izvorului, Valea Rea, Poiana Tapului, Valea Cerbului, Piatra Arsă, Pietricica, Setu, Negrașul, Fundurile, Siliștea, Podurile și Podurile Cioarrii; vii: Valea Teancului, Filipești, Pelina, Cernătești, Bălățăi și Scăeni; locuri de tîrg în Valea Negovanilor și la Urlați; o prăvălie în București, case, moară și circiumă în Cîmpina.

In partea introductivă, acțul vorbește de bunătățile și darurile multe pe care Dumnezeu le împarte oamenilor, care la rîndul lor sunt datori să împartă și ei aceste daruri celor ce sunt lipsiți, pentru care vor primi răsplată cuvenită.

Vorbind de milostenie, acest dar dumnezeiesc «cu care se hrănesc lipsiții și streinii, căreia însăși aceea se face povăță celor ce o lucrează și-i duce tocmai la ceruri înaintea lui Dumnezeu», arată că ea este aceea care «desleagă legăturile păcatelor și gonește întunericul, stinge matca focului și învrednicește pe cei ce o fac de se asemănă cu Dumnezeu»⁶.

Că însuși Dumnezeu se bucură primind milostenie, cum spune Sf. Ioan Gură de Aur, după cuvîntul Evangheliei că «întind mîna Mea și-Mi este drag să iau hrănă de la tine și nu-Mi este rușine a zice că am fost flămînd și M-ați hrănit, sau setos și M-ați adăpat, sau bolnav și străin și M-ați căutat»⁷.

După această introducere, ctitorul intră în subiect și arată că din cele cu care a fost miluit de Dumnezeu a zidit din temelie «un schițor numindu-se Sinaia, după asemănarea Sinaiei celei mari, întru slava și lauda lui Dumnezeu și întru cinstea Adormirei stăpînei noastre Maicii Sf. Sale»⁸, deci același hram ca și la R. Sărăt.

Scopul pentru care a ridicat acest schit este arătat mai departe, acolo unde e vorba de locul în care este zidit, și anume «pe apa Prahovei, la pustie, sub muntele Bucegiului (unde mai înaintea zidirii acesteia se află Sihăstria, acolo la pustia aceasta și neputind trăi de tilhari, de vreme ce pe acele vremi, lăcașurile tilharilor, mai osebit de alte locuri acolo era), a fi zidirea aceasta sihăstrilor acelora și a altora după dînșii, umbrite și lîman de odihnă și de adăpostire»⁹.

Documentul este prețios prin aceea că se confirmă o viață de pustnicie a celor care căutați liniște sufletească, departe de așezările omenești zgomoțoase, cu mult înainte de înființarea schitului, viață pe care așezămintul ctitoricesc n-o desființează, ci o ajută în sensul că la Mînăstirea Sinaia sihăstria se adunau, își primeau hrana, — de obicei simbăta și dumînica —, făceau rugăciuni de obște și apoi se întorceau în pustietate.

O altă parte duceau viață de obște în cuprinsul mînăstirii, în chilile înconjurate de zid. Normele de viață erau însemnate și ele în așezămintul ctitoricesc, în care se precizează că «rînduindu-se și obiceiul

Pe lîngă cele de mai sus, prin hrisovul din august 1733, voievodul Grigore Ghica dă dreptul Mînăstirii Sinaia să aibă stăpînire peste «trei săntini de păcură isvoritoare și o groapă în care să se lucreze păcura» (*ibidem*, p. 316).

6. P. Ș. Năsturel, *Invățăturile lui Neagoe Basarab în lumina pisaniilor de pe biserică*, în rev. «Mitropolia Olteniei», an. XII (1960), nr. 1-2, ian.-febr., pp. 12-13; V. Brătulescu, *Icoanele de familie ale lui Neagoe Basarab*, în «Biserica Ortodoxă Română», an. LXXIX, (1961), nr. 7-8, pp. 775-786.

7. Al. G. Gălășescu, *Eforia Spitalelor Civile din București*, București, 1899, pp. 919-920.

8. Al. Ștefulescu, *Mînăstirea Tismana*, București, 1909, pp. 167 și urm.

9. Pr. N. Șerbănescu, *Mînăstirea Dealu*, în «Biserica Ortodoxă Română», an. LXXII (1954), nr. 2-3, febr.-mart., pp. 292-293, cf. *Documente privind istoria României veacul XVII*, B. III, p. 301.

mănăstioarei aceștia să hăstrește, peste tot anul și nu mîncă dulce, avînd deslegare numai la praznicile împărătești și ale sfintilor celor mari și Simbetelor și Duminicilor. Iar cei ce locuiesc în pustie, în viața lor sunt în post».

In ce privește alegerea starețului, așezămîntul ctitoricesc preciza că aceasta se va face numai dintre călugării acestei mânăstiri, în nici un caz din străini. Pentru păstrarea acestui obicei, cătorul a obținut prin două hrisoave intărirea cu blestem a acestor rînduieri, atât de la patriarbul Samuil al Alexandriei, cât și de la Hrisant al Ierusalimului¹⁰. În nici un caz, alegerea de stareț nu se putea face fără știrea epitropiei mânăstirii Colțea din București, sub a cărei oblađuire era trecută mânăstirea Sinaia și de la care prima anual 100 taleri pentru acoperirea diverselor nevoi. În schimb, călugării «din schit, cum și cei după afară, din pustie», erau îndatorați a se ruga pentru iertarea păcatelor ctitorilor vii și morți, pentru domnii și mitropolitii țării și pentru întreaga țară.

Actele mânăstirii. O dată cu înzestrarea mânăstirii cu o moșie, un munte, o casă, o vie etc., cătorul sau binefăcătorii de mai tîrziu au însoțit donația lor și de către un document lămuritor, iar chivernisitorii acestor bunuri, stareții de altădată, au purtat grija ca aceste documente să se păstreze pentru a justificaoricind titlul în baza căruia mânăstirea stăpînea un bun sau avea dreptul de a fi scutită de anumite îndatoriri. Pe lîngă aceasta, pentru paza mânăstirii, a viețuitoarelor și a oaspeților întimplători împotriva atacurilor răufăcătorilor — de care fac vorbire documentele timpului că mișunau prin aceste locuri tari —, voievozii de pe vremuri, începînd cu Constantin Brîncoveanu, au acordat scutiri de biruri și de corvezi unui număr de 40 de locuitori din satul Trăisteni, în scopul arătat.

Astfel, prin hrisovul din 15 ianuarie 1698, Constantin Brîncoveanu acordă mânăstirii Sinaia 100 taleri de la Ocna Slănicului și tot el, prin hrisovul din 9 martie 1701, dă 40 de oameni cu arme și cu vătaful lor, care să păzească de tîlhari mânăstirea și pe viețuitorii din ea¹¹.

Tot astfel, Ștefan Cantacuzino, prin hrisovul din 25 iunie 1714, hotărăște ca Mânăstirea Sinaia să poată ține 10 case de oameni străini pe moșia ei din Cîmpina¹². Pe lîngă cele de mai sus, Ștefan Cantacuzino,

10. Fiindu-ne cunoscuți anii de păstorie ai acestor patriarhi, Pr. prof. Gh. Moisescu propune emendarea datei 7202 în 7220 (K=20 în loc de B=2), care se pot confunda cu ușurință, și mai ales că la data de 1693, nici unul, nici altul din cei doi patriarhi nu erau în scaun (Diac. prof. Gh. Moisescu, *op. cit.*, p. 315, nota 8). Totuși, scrisoarea patriarhului ecumenic din 1702, privind problema Mânăstirii Sinaia ar fi un indiciu că la acea dată «ctitoricescul așezămînt» există. Dacă la aceasta adăugăm și faptul că pe boltile pridvorului bisericii Mânăstirii Sinaia aflăm scene ca acele care se referă la acte de milostenie, de care se face vorbire și în ctitoricescul așezămînt, deci chiar din început, de la înființare, atunci suntem îndreptățiti a crede că așezămîntul respectiv a fost redactat fie concomitent cu înființarea mânăstirii, fie în primii ani, și în acest caz, emenda propusă nu mai e necesară.

11. Al. G. Gălășescu, *op. cit.*, p. 924.

12. *Ibidem*.

prin hrisovul din 26 iunie 1714, întărește și dania de 100 taleri făcută de Brîncoveanu din veniturile ocnei Slănicului¹³.

La rîndul său, Nicolae Mavrocordat, cu hrisovul din 20 aprilie 1716, întărește daniile lui Brîncoveanu și Ștefan Cantacuzino, iar Ion Mavrocordat, prin hrisovul din 28 aprilie 1717, a rînduit ca acei 40 de oameni cu arme și cu vătaful lor să fie recruatați din satul Trăisteni din apropiere¹⁴.

Toate aceste danii sunt confirmate și de patriarhul Hrisant al Ierusalimului¹⁵. Si alți domini au dat mile și au întărit daniile mai vechi pentru Mînăstirea Sinaia. Între aceștia se află Mihai Racoviță, cu hrisovul din 30 mai 1731, cu cel din 28 martie 1742; Grigore Ghica cu hrisoavele din 4 august 1733, 20 iulie 1735 și 11 mai 1752; Ion Gheorghe Caragea, cu hrisoavele din septembrie 1782 și 31 martie 1813; Mihail Șuțu, cu hrisovul din noiembrie 1783; Alexandru Șuțu, cu hrisovul din 2 noiembrie 1819; Grigore D. Ghica, cu hrisovul din 13 octombrie 1825 etc.¹⁶.

Stăretii. Pînă în zilele noastre, de la întemeierea mînăstirii, din 1695 și pînă în acest an, 1962, s-au perîndat la conducerea Mînăstirii Sinaia 18 stăreti; cel de al 16-lea, arhimandritul mitrofor Serafim Georgescu, păstrîndu-și calitatea de stareț onorific și în 1961, fiind în vîrstă de 95 de ani. Primul stareț a fost Nicodim ieromonahul, în anii 1695-1721; al doilea, care a înfrînt și dispozițiunile așezămîntului ctitoricesc, fiind străin și de mînăstire și de neam, este Dionisie, fost episcop al Tîrului, grec de neam, care a fost înălțurat apoi de Nicolae Mavrocordat, în 1723¹⁷; al treilea a fost Mitrofan, între 1723 și 1731, cînd a trecut la Poiana, în locul său alegîndu-se Partenie. Acesta a stăreșit pînă în 1737, cînd a fost urmat de Nifon, care a păstorit aici timp de 36 de ani, adică pînă în 1773, timp în care s-a ocupat de adunarea tuturor documentelor privitoare la această ctitorie, de reparația mînăstirii și de buna ei chivernisire. Al șaselea în ordine este Visarion, care a condus mînăstirea Sinaia între 1773 și 1781, după care a urmat Isidor, între 1781 și 1791, iar al optulea, Damaschin, care păstrește între 1790 și 1802. Al nouălea stareț, care păstrește din 1802 pînă în 1829, este Justin, iar al zecelea, între 1829 și 1843, este Ioasaf, ales și susținut de călugări, potrivit așezămîntului ctitoricesc. Al 11-lea, Paisie arhimandritul, păstrește între 1843 și 1859. În timpul acestui stareț s-a terminat de zidit biserică mare și s-au construit casele din jurul ei, în 1846. Al 12-lea stareț a păstorit între 1859 și 1877; a fost arhimandritul Onufrie. Arhimandritul Ghermano a stăreșit între 1877 și 1888, și e al 13-lea. Al 14-lea e arhimandritul Nifon, supranumit al doilea, care a condus Mînăstirea Sinaia din 1888 pînă în 1909, cînd a plecat la Locurile Sfinte și a murit

13. *Ibidem*, p. 924.

14. *Ibidem*, p. 925.

15. *Ibidem*, p. 925.

16. *Ibidem*, p. 925; Diac. prof. Gh. Moisescu, *op. cit.*, p. 316; Arhim. Serafim Georgescu, *Sfînta mînăstire Sinaia*, Ploiești, 1936, pp. 52-54.

17. Diac. prof. Gh. Moisescu, *op. cit.*, p. 317.

la Marea Tiberiadei. Dionisie arhimandritul e al 15-lea și conduce mînăstirea pînă în 1929¹⁸, cînd e adus cel de al 16-lea, părintele arhimandrit Serafim, care a condus electiv această mînăstire pînă în 1950, cînd a fost trecut în rezervă, păstrîndu-și calitatea onorifică dar cedind conducerea administrativă noului stareț, arhimandritul Valerian iar mai apoi arhimandritului Ilarion Marin, conducătorul actual.

Cercetări mai recente au corectat unele date în însirarea stareților și au adăugat nume noi. Așa e cazul cu anii de stareție ai lui Damaschin monahul, care încep în 1790¹⁹ în loc de 1791, și cu numele «bâtrînului stareț Rafail, care împreună cu doi călugări au luat clopotele și odoarele mînăstirii și după ce le-au îngropat, în timpul războiului austriac din 1787-1791, au fugit în Transilvania»²⁰.

Fapte și întimplări în trecutul mînăstirii. Ridicată într-un loc, «la pustie», unde mai înainte nu se putea trăi de răul tilharilor, Mînăstirea Sinaia avea să cunoască și zile de pace, dar și zile grele, căci în timpul răzmeritelor întimplăte în cursul anilor, pribegii din sudul Carpaților, din șesul muntean, ca și cei din Transilvania, și-au aflat aici un loc de adăpost în fața urgiei.

Cu mult înaintea ctitoriei acesteia — a spătarului Mihai Cantacuzino — se pomenește de un schit ridicat sub poalele Muntelui Molomoț, cu hramul Sf. Nicolae, căruia în 1581, Mihnea Voievod îi face danie două vaduri de moară, iar în 1626, Alexandru, fiul lui Radu Mihnea, îi confirmă alte danii.

Un vestit haiduc din Breaza, Nicolae Grozea, călugărindu-se, s-a retras, în sec. XVI, în acest schit, a reconstruit biserică din lemn și și-a sfîrșit aici zilele.

Monahii acestui schit duceau viață de pustnici, trăind risipiți prin văgăuni timp de șase zile din săptămînă și intrundu-se numai sîmbătă seara, la rugăciune; rămîneau la schit și duminică, la slujba Liturghiei, iar luni dimineața plecau din nou spre locurile lor de sihăstrie, cu hrana ce li se împărtea de la mînăstire.

Locul unde se înălța odinioară biserică acestui schit de pe Muntele Furnica este amintit astăzi de o cruce de piatră a cărei inscripție are cunoscutul acesta: «Pentru veșnica pomenire s-a înălțat acum această sfîntă cruce în locul sfintei și dumnezeestii biserici cu hramul Sf. Nicolai, ce s-a ruinat în răsmirița anului 1788. Iar la anul 1858, Sept. 1, Luni, s-a sfîntit această cruce și ca să nu rămîne în viitor necunoscut acest lăcaș, s-a înălțat aici acest sfînt monument de smeritul Victor irmonahu din mînăstirea Sinaia»²¹.

In cursul vremii, mînăstirea a adăpostit și a ocrotit între zidurile sale pe mulți călători care se abăteau pe aici, și pe mulți băjenari fugiți de la casele lor. Nevoia de a face față acestor împrejurări și numărul tot

18. Arhim. Serafim Georgescu, *op. cit.*, pp. 41-51.

19. Diac. prof. Gh. Moisescu, *op. cit.*, p. 317.

20. *Ibidem.*

21. Arhim. Serafim Georgescu, *op. cit.*, p. 101.

mai sporit al acelora care băteau la porțile mănăstirii, pentru adăpost în zilele cu geruri aspre și cu ploi sau viscole, ca și al acelora care căutau ocrotire și mințiurea vieții lor în fața urmăritorilor, a dus la ridicarea și a altor construcții, în afară de cele de la finele secolului XVII.

În rindurile ce urmează, vom spicui cîteva date mai de seamă, legate de viața Mănăstirii Sinaia, dîndu-le în ordine cronologică, pentru a fi urmărite mai ușor.

Printre cei care s-au adăpostit și au găsit ocrotire în retragerea lor către Brașov, este însuși ctitorul Mihail Cantacuzino, care în 1711, în timpul războiului rusoturc, se adăpostește în Mănăstirea Sinaia, iar în 1716, în timpul războiului dintre austriaci și turci, au poposit tot aici mulți refugiați; între alții, sora ctitorului, Maria Dudescu, și fiul său, stolnicul Dudescu. De aici au plecat la Brașov, de unde s-au întors după încheierea păcii din 12 iulie 1718²².

În anul 1716 a pierit la Adrianopol, sugrumat de turci, împreună cu fratele său, stolnicul Constantin cel învățat și cu fiul acestuia, Ștefan, dominul țării, însuși ctitorul Mihai Cantacuzino.

Se pare că după moartea năpraznică a ctitorului, nici epitropii Mănăstirii Colțea nu și-au făcut datoria față de cele cuprinse în ctitoricescul așezămînt, căci în 1721, egumenul Nicodim al Sinaiei se găsea în proces cu ei, pentru neplata pe 4 ani a celor cîte 100 de taleri anual, stabiliți pentru cheltuielile Mănăstirii Sinaia din veniturile ocnelor de sare de la Slănic²³. În același an, 1721, o altă pacoste se abate asupra mănăstirii, prin așezarea aci a unui episcop grec, Dionisie proin Tiru, care sub cuvînt că face îmbunătățiri, cum arată inscripția din 20 mai 1720, așezată deasupra porții de la intrare, din latura de est, după ce cîștigă increderea călugărilor și a mitropolitului, împotriva prevederilor așezămîntului ctitoricesc, ia asupra sa întreaga administrare a bunurilor. Administrarea acestui străin a fost aşa de rea, încît «prăpădind toate ale mănăstirii», a determinat pe Nicolae Mavrocordat de «l-au lipsit de acolo cu mare minie», cum arată documentele timpului²⁴. Ecoul relei administrări răsună și prin 1752, cum aflăm dintr-un document al lui Grigore Ghica, din 11 mai al aceluia an, în care Dionisie este arătat ca un «om năpraznic și de Dumnezeu netemător»²⁵.

Amintirea acestuia ne-o păstrează inscripția de care am vorbit mai sus și al cărei cuprins este acesta: «Aceaștă poartă și cu toate înnoiturile cîte se văd aici au făcut părintele Dionisie proin Tiru, în zilele lui Ioan Nicolae Mavrocordat, în anul de la Adam 7228, Mai 20 [1720]»²⁶. Anul erei noastre, 1720, e săpat în cele două laturi sub inscripția de pe latura de sus a intrării din rîndul încăperilor de jos.

22. *Ibidem*, pp. 58-59.

23. Diac. prof. Gh. Moisescu, *op. cit.*, pp. 316-317.

24. *Ibidem*, *op. cit.*, p. 317.

25. *Ibidem*, p. 317.

26. Cf. N. Iorga, *Tara Românilor*, I, *România*, jud. Prahova, Vălenii de Munte, 1910, p. 116; Arhim. Serafim Georgescu, *op. cit.*, p. 104, lectura greșită: protiluron pen-tru proin Tirul.

Un nou război între turci și austriaci, început în 1735 și terminat în 1737, cind cele cinci județe de peste Olt, luate de austriaci în 1718, sunt restituite, face din Sinaia iarăși loc de ocrotire pentru băjenari.

La fel se întimplă în 1768, în timpul războiului rusoturc, dar mai ales în 1770, cind de teama răzbunării turcilor, pentru simpatia arătată rușilor, mulți bucureșteni au luat drumul pribegiei, către Brașov.

Primind comanda oștilor turcești, în războiul cu austriaci din 1787-1788, Nicolae Mavrogheni, domnul țării din acea vreme, își îndrumă trupele pe valea Prahovei, pentru alungarea oștilor austriace, care se aflau și în Mănăstirea Sinaia. El își aşează artleria pe înălțimile din jurul Sinaiei, de unde începe să tragă cu tunurile, incendiind mănăstirea și spărgind și zidul inconjurător. Trupele austriace părăsesc mănăstirea și caută să se retragă în grabă peste munți, urmărite de aproape de turci lui Mavrogheni²⁷. Lupta se dă la Predeal și austriaci sunt băruită, iar turci se întorc la mănăstire, îi pun loc, iar mai apoi se pregătesc s-o dărime.

Vătaful de piai își ia el sarcina s-o dărime mai pe urmă, și astfel scapă de pieire ctitoria spătarului Mihai Cantacuzino²⁸. Nu se potolise încă larma războiului, cind în fruntea Mănăstirii Sinaia, la 15 martie 1790, e aşezat egumen Damaschin monahul, căruia mitropolitul Cosma îi dă în grija să aducă mănăstirea «la bună și lăudată stare».

Damaschin a corespuns așteptărilor și, la 7 mai 1792, cum arată pisania, terminase paraclisul, iar la 16 septembrie 1795 isprăvea de zugrăvit și biserică al cărei acoperiș arsese în timpul războiului, cu care prilej suferise desigur grave avarii și pictura vestitului zugrav Pîrvu Mutu. Tot lui Damaschin i se datorește zidirea caselor înalte din latura de est a cetății mănăstirii, rînduite pentru arhondărie²⁹.

Viața mănăstirească a Sinaiei își reluase mersul ei liniștit; oamenii începuseră să se deprinde cu traiul tihnit, pînă în 1802, cind prin aprilie, cîrjalii lui Pasvantoglu, un rebel turc din Vidin, au trecut Dunărea, arzînd sate și orașe și ucigînd oameni fără nici o vină. Oștile strînse în grabă de Șuțu, domnul țării, și trimise spre Slatina ca să-i întîmpine, auzind din gura celor fugiți de peste Olt despre pîrjolul și prăpădul cîrjalilor, în loc să-i aștepte și să-i înfrunte, s-au împrăștiat ca făina orbului³⁰, fugind care încotro a nimerit. Vesta despre împrăștierea oastei lui Șuțu, înainte de a da piept cu dușmanul, s-a răspîndit în toată țara, făcînd să-si piardă capul și cei ce aveau răspunderea conducerii trebilor obștești. O nouă oaste nu s-a mai adunat, încît la 15 mai 1802, Bucureștii erau în fierbere, fiecare neștiind ce cale să apuce ca să se mîntui-

27. Arhim. Serafim Georgescu, *op. cit.*, p. 63. Într-un tablou din 1789 al zugravului Grigorie, aflat în Muzeul de Artă al R.P.R., Nicolae Mavrogheni e înfățișat împărțind daruri elevilor de la Sf. Sava și soldaților care plecau la război contra austriacilor. (St. Meteș, *Zugravii bisericilor românești*, în *Anuarul Com. Mon. Ist.*, secția pentru Transilvania, 1926-1928, Cluj, 1929, cf. Urechia, *Istoria Școalelor*, București, I, 1892, p. 77, nota XX, p. 96).

28. Diac. prof. Gh. Moisescu, *op. cit.*, p. 317.

29. *Ibidem*, p. 318.

30. Arhim. Serafim Georgescu, *op. cit.*, p. 75.

de primejdie. Unii au apucat spre Focșani, alții spre munții Buzăului, iar alții cunoscutul drum al Brașovului. Cei de pe drumul Brașovului au poposit la Sinaia, cînd din urmă i-a ajuns zvonul că bandele cîrjaliilor lui Pasvantoglu au apărut la Cîmpina. Spaima a fost aşa de mare, că înși și călugări se pregăteau să fugă, dar i-a oprit cumințenia și îmbărbătarea starețului Isidor, care le-a adus aminte de votul lor. Astfel, fugarii, flăminzi și speriați, popoziți în mînăstirea Sinaia și în jurul ei, au putut fi găzduiți și ospătați în mînăstire și în colibele înjghebate în pripă prin pădure, timp de mai bine de două săptămâni ³¹.

De războiul rusu-turc dintre 1806 și 1812, Sinaia nu s-a resimțit, dar răzmerița din 1821, după uciderea lui Tudor Vladimirescu, a adus Mînăstirii Sinaia zile de îngrijorare, căci după adăpostirea refugiaților care mergeau spre Brașov, au venit și au cerut milă și adăpost arnăuții risipiti după înfrângerea oștilor lor de turci ³².

In 1840 s-a pus temelia caselor din latura de nord, dinspre apa Peleșului, din curtea alăturată a mînăstirii, care s-au terminat în 1842, cînd același stareț, Ioasaf, începe construirea bisericii celei mari, pe care o termină de roșu, apucînd să-i și învelească înainte de moartea sa (24 septembrie 1843). După trei ani, în 1846, biserică mare era împodobită cu zugrăveli și cu o catapeteasmă nouă, prin grija noului stareț Paisie. Aceasta construiește în 1847 și casele din latura de sud, întregind astfel cadrul din jurul bisericii mari și lăsînd liberă numai latura de est ³³. Tot în acest an, Gheorghe Bibescu, căruia îi plăcea să petreacă vara la Sinaia, poruncește să se construiască șoseaua ce avea să o lege cu Transilvania. Inginerii și tehnicienii ar fi fost mai bucuroși să construiască o șosea pe valea Teleajenului, cu pante mai domoale și cu mai puțină bătaie de cap, dar vodă, care avea și alte interese, avînd moșii la Comarnic, Breaza și Posada, și-a impus punctul său de vedere și astfel, după mulți ani de trudă, lucrările începînd și dinspre Cîmpina și dinspre Predeal, după o întrerupere de trei ani, — 1848-1851 —, din pricina iuburărilor, șoseaua aceasta s-a terminat în 1865, după 18 ani de la îneperea ei ³⁴. O nouă arteră de mare circulație se deschidea pe Valea Pra-

31. *Ibidem*, p. 81. Ecoul răzmeriței produse de invazia cîrjaliilor lui Pasvantoglu (Pasvante Chioru, cum i se mai păstra amintirea în copilăria mea, prin părțile Vlașiei), il aflăm și în pisania săpată în piatră la biserică cu hramurile Sf. Gheorghe și Sf. Dimitrie, din comuna Otopeni, al cărui cuprins inedit îl transcriem în întregime: «Întărește, Domne, biserică Ta, care ai cîștiagat-o cu scump singele Tău. S-au zidit cu cheltuiala părintelui Gheorghe, ajutor Saridul (?), Ion (cucon, clucer ?), în zilele măriei sale Mihai Șuțu vv., cînd era răzvrătită toată Tara Rominească, mai intîi București, cînd au fugit (fugind ?) și Maria 'Sa în Brașov și toți boerii. În urmă au dat cutremur, Oct. 14 și s-au surpat și al doilea o au zidit iarăși mai sus numit Hramul Sfinții mari mucenici Gheorghie și Dimitrie 1803, 27 (lipsește luna) fiind Domn Constantin Alexandru Ipsilant Voevod. Dositei Mitropolit».

Fuga Domnului și a tuturor boierilor din București la Brașov justifica și bejenia celorlalți pribeți și spaima lor la zvonul că oștile cîrjaliilor au ajuns la Cîmpina, era deci îndreptățită.

32. *Ibidem*, pp. 83-84; Diac. prof. Gh. Moisescu, *op. cit.*, p. 318.

33. Diac. prof. Gh. Moisescu, *op. cit.*, p. 318.

34. Arhim. Serafim Georgescu, *op. cit.*, pp. 88-90

hovei și ea avea să ia o mare dezvoltare, mai ales cind s-a adăugat și linia de cale ferată.

Tulburările din 1848 din țară au atins și Mănăstirea Sinaia, în care nu mai rămăseseră decât patru călugări, unii din ei fiind chiar parte activă la revoluție, cum e arhimandritul Varlaam, pe de o parte, iar pe de alta, arhimandritul Ghenadie Pîrvulescu, strănepot al vestitului zugrav Pîrvu Mutul.

În 1849, Mănăstirea Sinaia e trecută în rîndul celor de clasa a III-a, fiind scoasă din drepturile ctitoricești, averea arendată la licitație, iar parte din venituri date spitalului Colțea din București. Totuși, fiind un loc de popas în munți, iar mulțimea călătorilor având nevoie de găzduire, s-a simțit nevoia largirii spațiului de găzduire și ca urmare, Ministerul Cultelor trimite în 1859 pe arhitectul mînăstirilor, I. Schlat'er, pentru întocmirea planurilor și devizelor trebuitoare. Acesta, fiind înțelegeră și cu egumenul mînăstirii, raportează în februarie 1860, că e nevoie de reparații mari, atât la clădirile din jurul vechii biserici, și că pentru satisfacerea nevoilor mulțimii călătorilor, e de mare trebuință construirea unui hotel cu 50 de încăperi și cu dependințele lui, care să se construiască mai la vale de mînăstire, lîngă șosea³⁵.

Hotelul proiectat s-a construit între 1869 și 1871, Sinaia a luat avînt și, în 1880, Eforia Spitalelor Civile a fost autorizată să vîndă 50 ha. celor care ar dori să-și construiască viile, iar 25 ha. să le împartă gratuit celor ce ar dori să se așeze pentru totdeauna în această localitate.

În 1880, Sinaia a fost declarată comună urbană și astfel, din an în an s-a tot mărit, a înjghebat și unele fabrici, comerțul s-a dezvoltat și el, încît astăzi, pe lîngă o localitate de odihnă, Sinaia a devenit și un loc de muncă. Dar nici conducerea mînăstirii n-a stat degeaba în acest răstimp. În timpul starețului Nifon II, în 1892, Eforia a construit clopotnița de piatră de la intrarea de sud a bisericii mari, reparînd și casele din latura sudică în care starețul plin de rîvnă, Nifon, a așezat biblioteca și muzeul. Biserică mare a fost înpodobită în interior cu zugrăveli noi în ulei, iar în exterior a fost decorată cu plăci ceramice, înfățișînd chipuri de sfinti și de prooroci din Noul și Vechiul Testament, a fost învelită cu tablă de aramă și i s-a introdus electrică. Lucrările acestea au durat mai mulți ani, pînă în 1903.

În anii 1908-1909, după incendiul care le deteriorase, s-au reparat și casele din jurul vechii biserici. Lucrările s-au făcut cu ajutorul Eforiei Spitalelor Civile.

În zilele noastre, sub ocîrmuirea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, s-au făcut lucrări mari de reparații, restaurări și îmbunătățiri. Între acestea, sînt lucrările de reparație a chiliilor din curtea bisericii mari, în 1951, curățirea picturii ambelor biserici, executată sub direcția prof. Stefan Constantinescu, cum și alte lucrări de care face pomenire inscripția săpată într-o placă de marmură și așezată deasupra celei din 1720, la intrarea scundă din latura estică a incintei bisericii vechi.

³⁵. Ibidem, p. 320.

Cuprinsul inscripției, săpată în adîncime și bronzată, care pare o urmare a celei din 1720, e următorul: « *Iar în anul 1948 sfânta minăstire Sinaia, cu toată așezarea sa a revenit de la Eforia Spitalelor Civile sub oblađuirea Arhiepiscopiei Bucureștilor. Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul României, văzind starea de stricăciune în care se aflau bisericiile și chiliiile minăstirii, a pus de s-au restaurat în anii 1951-1957, cu cheltuiala Arhiepiscopiei Bucureștilor: chiliiile, stăreția casa arhierească, picturile de la amindouă bisericile și s-a înzestrat întregul așezămînt minăstiresc cu instalații noi de lumină, apă și gaze, 1958, luna Iunie 2.* »

Abia terminate aceste lucrări, și altele vor trebui să înceapă la aripa de sud a clădirilor din curtea bisericii mari, căzute pradă unui foc, în ianuarie 1961. În cursul aceluiași an, aceste clădiri au fost refăcute.

Arhitectura. concepută ca o așezare de proporții mici, pentru un număr restrîns de viețuitori, Minăstirea Sinaia, înconjurată de ziduri înalte, în dosul cărora stau ocrotite chiliiile și paraclisul, e așezată către capătul de apus al tăpșanului neted dintre valea Peleșului și Valea Rea.

Biserica, de forma unei cruci romane, cu absidele rotunde în interior, mărginită în exterior cu ziduri drepte, marcate de profiluri și colțuri și prevăzute cu un pridvor deschis, e situată în mijlocul unei curți pătrate. Dincolo de ziduri, perdeaua de brazi înalți face de strajă pe laturile de vest și de nord, iar cînd vîntul adie sau suflă mai cu putere, aceeași perdea de brazi cu crengile verzi, întinse în laturi, îndeplinește rolul unei orchestre de instrumente cu coarde, la care se adaugă cele de suflat și un ansamblu de voci omenești. Muzica aceasta a codrului, executată de mii de coarde și organe, pare a veni dintr-o lume fantastică, ale cărei ţinguiri minore, amestecate cu notele înalte ale unor cîntece de triumf, coboară din înălțimi astrale, se ținguie prin ungherile cetății, și uieră cu putere peste vîrfuri, și în chiote puternice se depărtează de culcușul liniștit și cald pe care drumetul coborî din munte sau oprît din drum, îl află între zidurile primitoare înălțate aci, mai ales pentru acești drumeți, acum 267 de ani!

Foarte asemănătoare cu biserică din Fundenii Doamnei, bisericuța Minăstirii Sinaia pare a fi lucrată de același meșter sau de meșteri formați la aceeași școală, căci și una și cealaltă intră în rîndul ctitorilor spătarului Mihai Cantacuzino. Acestea două îndeosebi sunt mai apropiate între ele.

Pentru păstrarea proporțiilor arhitecturale între cele două turle — a pantocratorului și aceea care servea și de clopotniță, de deasupra pronaosului și a pridvorului —, meșterul sau meșterii respectivi au construit clopotniță pe pronaos și pe pridvor, i-au dat forma de plan pătrat, au lăsat-o mai scundă, și astfel au armonizat întreaga arhitectură a bisericii. Alte caracteristici comune ambelor biserici le aflăm în construcția pridvorului deschis, rezemat pe coloane de piatră sculptate și în practicarea în grosimea zidului a scării ce duce la clopote³⁶.

36. N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia*, IV, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, 1936, pp. 49-50.

Sculptura în piatră. 1. *Cadrul ușii de la intrare.* Ușa de la intrarea din pridvor în pronaos este încadrată de o ramă de piatră sculptată într-un stil caracteristic numai ctitorilor spătarului Cantacuzino. Este un baroc italian, introdus la finele sec. XVII de acest boier muntean prin meșterii pe care-i va fi adus cu sine din locurile pe unde învățase și pe unde călătorise, și pe care îl înșilnă la biserică fostei Mănăstiri Colțea din București, din 1699, la biserică Fundenii Doamnei din marginea acestui oraș, datând din 1699, la biserică Mănăstirea din R. Sărăt din 1696, toate pictate de vestitul zugrav Pirvu Mutul.

Panoul care poartă inscripția zugrăvită în 1795 pe placa de piatră de deasupra ușii, este susținut de două coloane laterale, care formează și cei doi ușori din dreapta și stînga ușii. Bazele coloanelor sunt simple și înalte, purtînd deasupra lor cîte un bust între ale cărui brațe se înalță cîte două frunze. În partea de jos a acestor busturi atîrnă cîte o frunză de stejar stilizată. De-a lungul coloanelor este sculptat un motiv vegetal. Aceasta se termină sus cu două flori ce se răsfrîng în lături, de o parte și de alta a unui potir care atîrnă cu gura în jos între ele.

Deasupra capitelelor sunt sculptați doi îngeri contorsionați, cu aripi deschise. Sub placa cu inscripția din 1795, apare sculptată stema Cantacuzinilor: vulturul bicefal, purtînd în lături sabia și buzduganul.

Comparînd cu sculptura acelorași piese de la biserică Colței din București, aflăm aici tot un motiv vegetal, însă mai bogat: viță de vie, cu coarde, frunze și struguri, deasupra postamentului care formează și baza coloanelor, ea și deasupra capitelelor; găsim sculptați pe cei patru Evangeliști cu simbolurile lor, placă centrală pe care a fost cîndva o inscripție, ștearsă din porunca sultanului, Mihail Cantacuzino fiind uciș la Adrianopole ca hain, în 1716, împreună cu fratele său, învățătul stolnic Constantin, și fiul acestuia, Stefan Cantacuzino, domnul țării, este flancată și susținută de doi grifoni ridicăti în două picioare. Vulturul bicefal aci este aşezat deasupra plăcii respective.

2. *Coloanele dintre pronaos și naos. Decorațiuni zoomorfice.* Cele patru coloane dintre naos și pronaos se sprijină pe socluri înalte, care țin loc și de baze, spre deosebire de cele de la Colțea, unde aflăm bazele decorate cu motive vegetale, deasupra soclurilor simple, de formă paralelipipedică. Fusele coloanelor sunt sculptate în torsadă, benzile ușor adîncite dar unele fără motive sculpturale, alternînd cu altele cu motive florale; iujere (coarde), flori, frunze și struguri stilizați, la cele două din mijloc; coarde, frunze și flori la cele din lături.

Capitelele celor două coloane din mijloc prezintă doi grifoni sculptați à-jour, cu capetele îndreptate spre colțuri măscate prin frunze stilizate, peste care reazimă cîte o labă din cele din față. Cozile grifonilor formează ovale, iar vîrfurile cozilor se încovoaie spre spatele lor.

Corpul coloanelor similară de la Colțea prezintă benzile în torsadă simplă, fără sculpturi.

Coloanele laterale, prinse jumătate în zidurile respective, prezintă numai față dinspre interiorul bisericii, întreagă, iar din celelalte trei părți,

numai două jumătăți de capiteluri, însă în locul grifonilor, dar la ieșiri dispuși, aici vom găsi tauri inaripați. Atât în jurul capitelelor, cît și în jurul bazelor, coloanele prezintă cîte un inel sculptat rotund, în relief. Deasupra acestor inele evoluează, vertical, în sus, frunze stilizate, care se încovoaie bruse sub capitele, unde încep elementele zoomorfice. Numai frunzele de la colțuri evoluează în continuare, în sens vertical, adică printre capetele monștrilor sculptați aici.

La coloanele din pridvor, frunzele stilizate evoluează în sus, sub baza capitelelor.

Înrudirea dintre motivele sculpturale de la ușile de intrare și coloanele interioare și exterioare ale bisericilor Sinaia și Colțea, ctitorii lui Mihai Cantacuzino, duce la concluzia că același meșter sau mai mulți, dar de la aceeași școală, au aplicat aci cunoștințele lor în arta aceasta. La acestea se adaugă și gustul ctitorului, care studiase arhitectura în Italia, și care a putut cere și a impus acest gen de sculptură³⁷.

Dar influența acestui nou stil nu merge mai departe. Elementul zoomorfic și încercarea de a inova în sculptura românească, n-a dat rezultate. Pe de o parte, Biserică Ortodoxă nu putea îngădui strecurarea unor atari influențe care erau de toată evidența catolice, iar pe de alta, tradiția românească își avea rădăcinile ei însipite adînc și nu putea fi înălțată ușor. Așa se explică de ce chiar în timpul vieții lui Mihai Cantacuzino, nepotul său Ștefan, domnul Țării (1714-1716), care restaurăză biserică Sf. Apostoli, a lui Matei Basarab, recurge la meșterii locali și aplică motivele folosite în sculptura tradițională, fără nici un împrumut zoomorfic.

Elementul acesta zoomorfic va fi folosit către jumătatea secolului al XVIII-lea, cu toată discreția, în templete de la biserici, ca aceea de la vechea Mitropolie din Iași³⁸ și cea de nuc, zisă de la Cotroceni, aflată azi în Muzeul de Artă Feudală.

Fiind lucrate à-jour, deși erau în relief, elementele zoomorfice nu depășeau prea mult suprafața templetei, căci privită de la oarecare depărtare, aceasta părea mai mult o țesătură grea de stofă bogat încărcată, cu motive amestecate, vegetale și animale, aplicate pe fond de aur.

Numai în cele două portaluri și în capitelele coloanelor de la cele două biserici aflăm fosolirea elementelor zoomorfice, însă cu valoare simbolnică, izvorită din literatura de acest caracter. Motivele acestea au pătruns și în pictura religioasă a secolelor XVIII și XIX, cum am avut prilejul a arăta și altădată, într-un studiu publicat în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice»³⁹.

Pentru cei care urmăresc atari probleme, dăm pe scurt înfățisarea acestor elemente, împreună cu valoarea lor simbolnică, aşa cum rezultă

37. Arhitect Al. M. Zagoritz, *Sculpturi în piatră de la biserici muntenesti*, București, 1913, p. 7.

38. V. Brătulescu, *Vechi icoane și fresce la Iași*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», an. XXXIV (1958), nr. 9-10, p. 723.

39. Idem, *Elemente profane în pictura religioasă*, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, an. XXVII (1934), fasc. 80, pp. 49 și urm.

din felul cum sint redate in sculptura de care ne ocupam și în comparație cu evoluția lor în timp.

Grifonul e înfățișat cu cap și aripi de vultur, cu trup și coadă de leu, citoată având copite în loc de gheare la picioarele din urmă, aşa cum apare la Colțea. Este un vechi motiv asiatic, venit prin Egipt și apoi răspândit în Europa. În arta romană, sorbind dintr-o cupă cu un al doilea grifon, simbolizează viața vesnică, «emblema vigilenței». În arta bizantină, el reprezintă simbolul binelui, în luptă cu răul, redat printr-un șarpe pe care-l atacă. În arta creștină, el reprezintă umilința și ceteodată și simbolul lui Hristos. Ca motiv decorativ, apare pe fațada catedralei Sf. Dimitrie din Vladimir, «în basoreliefuri inspirate de fildeșurile sau de țesăturile sasanide și bizantine». El apare în arta armeană și în cea musulmană⁴⁰. Ca formă, grifonul se apropiă de sfinx, cu deosebirea că sfinxul are cap de femeie în loc de cap de vultur⁴¹. Ca element decorativ grifonul e întâlnit în arta etruscă într-o friză, pe un vas bacic lucrat în ceramică. La un car roman sunt înămați patru grifoni condusi de zeul Eros, inaripat, urmărind un alt car condus de un vizitru obșnuit⁴². Pe o placă de ceramică greacă e înfățișat un om în luptă cu un grifon, amintind atitudinea lui Prometeu înlanțuit pe Muntele Caucaz, din porunca lui Zeus, în fața vulturului care-i sfisia pînțecole și-i devora măruntaiele în fiecare zi⁴³. În arta etruscă, grifonul era folosit ca element decorativ pe urnele funerare. În pictura de la Pompei aflăm reprezentarea grifonului ridicat pe picioarele dinapoi, gata să sară⁴⁴.

Intr-o altă atitudine liniștită, aflăm acest motiv într-un timpan decorat pe margine cu un motiv vegetal, în sec. XIII. Grifonul este aici plin de vervă și de naivitate în aceeași măsură⁴⁵.

Taurul inaripat este al doilea motiv întâlnit în sculptura capitelor coloanelor dintre pronaosul și naosul bisericii mănăstirii din Sinaia. La origine, și acest motiv, ca și cel de mai sus, e derivat dintr-un motiv străvechi, simbolizând puterea: leul. Acesta apare sub forma sfinxului, cu 50.000-100.000 de ani înaintea erei păstorilor, și avea și un rost astronomic în calcularea mișcării de rotație a pămîntului în jurul soarelui.

Din acest sfinx egiptean a derivat sfinxul grec, cunoscut din mitologia greacă, dar având cap de femeie, cum și cel asirian, între care sfinxul de Ninive, înfățișat sub forma unui taur inaripat, împodobit cu păr coafat, purtînd cap de om, cu barba lungă și coafată, ca și părul capului⁴⁶.

3. *Coloanele pridvorului*. Ca și cele din interior, mai puțin expuse diferențelor de temperatură și intemperiilor, coloanele pridvorului au început a se degrada mai ales din cauza acțiunii agenților chimiei din atmos-

40. *Bul. Com. Mon. Ist.*, an. XXXVI (1943), p. 38.

41. Edmond Valton, *Les monstres dans l'art*, Paris, 1905, p. 60.

42. *Ibidem*, pp 59-60, pl. 27.

43. *Ibidem*, p. 80, pl. 34.

44. *Ibidem*, p. 100, fig. 138.

45. *Ibidem*, p. 116, pl. 49.

46. *Ibidem*, p. 35, pl. 14.

feră, cît și esenței slabe a piatrăi nisipoase din care au fost lucrate aceste coloane.

Capitele coloanelor sunt sculptate cu motive care alternează de la unul la altul. Alternanța aceasta se observă de astfel și în decorația coloanelor.

Cele două coloane încastrate în zidul de est, adică dinspre pronaos, prezintă ca motive ornamentale lujerul unei plante, iar capitelele, doi șerpi. Următoarele două au capetele împodobite cu frunze răsfrirate spre interior și acoperind frunzele de stejar, care evoluează de la baza capitelor. Ornamentul în torsadă, alternând ca și la celelalte două cu benzi simple, este coarda de viață, cu struguri și frunze stilizate. Cele două coloane din colțurile de vest, având bazele de formă pătrată, fusele ornate cu un motiv de frunze ce par înnodate, prezintă capitelele sculptate în volute. Alte două coloane rămase în mijloc, cu bazele poligonale, prezintă benzi simple în torsadă, alternate cu altele împodobite cu lujere având flori și frunze stilizate.

Asupra desenelor portalurilor de la Colțea, Fundenii Doamnei, Sinaia și R. Sărăt s-a reeditat părerea — valabilă și pentru mitropolitul Antim Ivireanul — că el ar fi decorat și sculptat ușile și alte obiecte din ctiitoria sa. În același fel se crede că desenele după care s-au executat decorațiile de la ctiitorile sale s-ar datora lui Mihai Cantacuzino⁴⁷.

4. *Cadrele sculptate ale ferestrelor.* Cadrele de piatră ale ferestrelor prezintă chenare sculptate, în care apar două motive :

a) Primul este un lujer (vrex) cu frunze și flori, care pornește de la baza cadrului, șerpuiește în sus pe fiecare latură marginală și se întilnește cu celălalt de pe latura a doua, deasupra trilobului laturii superioare, ca un mănunchi încrucișat.

b) Al doilea motiv, tot vegetal, e de asemenea un lujer care evoluează în același sens (șerpuind) și înfățișând în goluri, de o parte și de alta, frunze de stejar stilizate.

În colțuri aflăm o floare deschisă, iar sus un fronton în relief, cu opt ieșinduri, ca niște capete de grinzi.

Latura de jos a cadrului prezintă în mijloc un cap de înger, cu aripile desfăcute în lături.

Acest gen de sculptură îl găsim și la cadrele ferestrelor fostei Mînăstiri Berca din raion. Buzău, ceea ce înseamnă că se datoresc aceluiași meșter. Astfel, apare îndreptățită ipoteza lui V. Drăghiceanu în 1914, reeditată în 1944, că meșterul pietrar Mira, împrumutat de Mihai Cantacuzino lui Mănilă vel căpitan, ctiitorul Bordeștilor, tot din părțile Rimnicului Sărăt, a lucrat la Colțea, în București, la «Mînăstirea» în R. Sărăt și probabil și la Sinaia și Fundenii Doamnei. Dovezile arătate mai sus confirmă presupunerea lui Drăghiceanu că meșterul Mira a lucrat și la Sinaia⁴⁸.

47. Arhitect George Mandrea, *Relaționi despre biserică Colții*, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, an. IV (1911), p. 150.

48. Arhitect Traian Chișulescu, *Biserica fostei mînăstiri Berca*, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, an. XXXVII (1944), p. 75, fig. 9, 10.

5. Motive sculpturale simbolice: leul. Revenind asupra motivului principal din care au derivat alte motive secundare aflate în sculptura de la biserică Minăstirii Sinaia, și care au devenit independente în cursul timpului, vom relua aici, pentru a lămuri prezența leului ca motiv decorativ în piatră al prețiosului postament de jet arhieresc de la o biserică din R. Sărăt.

De multe ori, jeturile domnești, ca și cele arhieresti, sunt rezemate pe două tâlpi stilizate, însășiind doi lei așezati pe pînțe. Postamentul pe care sunt puse aceste jeturi e cîteodată de piatră și e ridicat cu o treaptă-două mai sus față de nivelul obișnuit al naosului. Precum am arătat mai sus, leul simboliza puterea, și în cazul acesta și cel care avea dreptul să se așzeze într-un jet cu asemenea simboluri, era un reprezentant al puterii divine sau al puterii pămîntene.

Se cunosc și la noi, la foarte multe biserici cu mobilier din sec. XVIII și XIX asemenea exemplare. Amintim la întimplare jeturile domnești și arhieresti de la bisericile Colțea, Cotroceni, Văcărești, de la începutul sec. XVIII, al Ghiculeștilor, de la 1767, provenit de la biserică Sf. Spiridon-Nou din București etc., la care adăugăm pe cel de la Stavropoleos, cel de la Hurezi și paraclisul mitropolitan din București, cu motive orientale, similare celui din Cipru⁴⁹.

In «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», au apărut asemenea reprezentări în piatră a leului, cu o carte între labe, cu două tâlmăciri deosebite, ambele incomplete din punct de vedere al rostului ce au indeplinit pietrele pe care au fost sculptate aceste reprezentări.

Prima dată ele apar în 1912, la începutul și sfîrșitul articolului intitulat *O biserică a lui Stefan cel Mare în Tara Românească*⁵⁰, sub legenda: *Postament de jet arhieresc de la R. Sărăt*, însoțite de nota explicativă de la finele articolului, că sunt două sculpturi în piatră de la o biserică din R. Sărăt, fără a se ști precis despre care anume biserică e vorba. Autorul articolului invocă mărturia epitropului dr. Popescu și a preotului Hristea Drugescu de la biserică Sf. Parascheva din acel oraș, că acele pietre au aparținut unei biserici dărîmate prin 1898.

La aceasta adaugă și părerea sa personală că ar fi de la mînăstirea brîncovenească din localitate, adică de la ctitoria lui Mihai Cantacuzino și a lui Brîncoveanu, dînd și inscripțiile respective: a) «Grigorie ucenic Cozian; Lupul Sărățean ispravnic, leat 7220» (1712), și b) «Mihail ig(umen) ispravnic Cozian leat 7220 (= 1712 anno 1712».

Intr-un alt articol⁵¹, apărut în aceeași publicație, 31 de ani mai tîrziu, în 1943, un alt autor, citînd monografia Pr. I. Răuțescu, *Cimpulung Muscel* (p. 130), apărută în 1936, arată că «un leu cu carteă între labe, sculptat pe o lespe de piatră, era, după mărturia preotului Marin Dumitrescu, încastrat în clopotnița mînăstirii Cîmpulung-Muscel, în dreapta

49. Al. Zagoritz, *Timpla și tronul arhieresc*, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, an. III (1910), pp. 55-68.

50. *Ibidem*, anul III (1910), p. 101.

51. *Motive animale în sculptura decorativă*, 1943, pp. 44-45.

intrării. Pe carte săa scris: «*Mihail ispravnicul Cozianul 7220*». Cu oarecare completări, inscripția aceasta corespunde cu cea de la pct. b de mai sus. Vorbind mai departe despre acest lucru, spune: «*Intr-un vechi pomelnic al minăstirii acestea, la pag. 52, se arată că în timpul egumeniei lui Mihail ieromonah s-a făcut cetatea imprejurul bisericii la leat 7220*» (1712). De cealaltă parte a intrării în clopotniță, se mai păstrează împedea care cumpănea leul, reprezentând o căprioară culcată..., căprioara s-ar părea mai veche»⁵².

Din cele de mai sus se desprind două lucruri precise, și anume: că în 1712, Mihai ieromonahul era egumen al mănăstirii din Cîmpulung-Mușcel și că în timpul egumeniei lui, în 1712, s-a făcut cetatea împrejurul bisericii.

În fața acestor două afirmații categorice, că în 1712 Mihai ieromonahul era egumen, că în acel timp s-a făcut cetatea mănăstirii și că la clopotnița mănăstirii din Cîmpulung-Mușcel a figurat o piatră cu o inscripție și o reprezentare identică celei din R. Sărăt, ne face să credem că piatra provine de la Cîmpulung, că greșit s-a înregistrat la Muzeul de Antichități proveniența de la R. Sărăt, cum s-a întîmplat și cu aceea zisă a spătarului, înregistrată ca provenind de la Manu-Vlașca.

Un alt argument: nu și avea rostul ca nume'le ispravnicilor unei lucrări de mici proporții să fie săpate pe postamentul unui jet arhieresc. Admițind totuși că ar fi aşa, una din inscripțiile postamentului ar fi fost așezată spre perete și deci nu s-ar fi putut citi, ceea ce nu intră în concepția nici a meșterului, nici în ordinea firească a așezării unei atari inscripții, după cum iarăși nu și are rostul ca pandantul leului cu inscripția să fie căprioara, care după unii este mai veche din punct de vedere al execuției artistice.

Nici înfățișarea de profil a leilor cu inscripțiile pe partea laterală, nu în față, nu corespunde cu cerințele unor atari postamente. Cred că în locul căprioarei va fi fost celălalt leu cu inscripția cuprinzând numele ucenicului Grigorie și al lui Lupul Sărățeanu ispravnicul și deci ambele pietre provin de la mănăstirea din Cîmpulung. În cursul timpului se va fi dislocat mai întâi o piatră, apoi cealaltă (înfățișând leii), în locul uneia s-a așezat aceea cu căprioara, în locul celeilalte s-au pus pietre obișnuite.

Pictura. În catastiful vestitului zugrav al Cantacuzinilor, Pîrvu Mur Tul, biserică Minăstirii Sinaia figurează ca a săpaea în rîndul celor zugrăvite de acest meșter după 1694. Celelalte biserici cantacuzinești înșirate în același catastif, apar în această ordine: Cotroceni a lui Șerban, a două în 1682; Mărgineni a lui Drăghici, a patra după 1687; Poiana a lui Toma, în 1689-1690, a cincea; a șasea, Lespezile a lui Pîrvu, înainte de 1694; a șaptea Sinaia, după 1694; a opta, «Minăstirea» din R. Sărăt, în 1696; a noua, Colțea, era gata în 1699; acestea trei din urmă, ctitorii ale lui Mihai Cantacuzino⁵³.

52. Gh. Oprescu, *Sculptura statuară românească*, București, 1954.

53. C. Bobulescu, *Vieți de zugravi (1657-1765)*. Extras din rev. «Arhiya Românească», t. V, București, 1940, pp. 10-15.

În luptele date la Sinaia în 1788, acoperișul a ars, atacindu-se desigur și zugrăvelile lui Pîrvu Muțu, totuși, planul iconografic după care s-a zugrăvit biserica Minăstirii Sinaia pare a fi fost respectat și de zugravul din 1795. Iată distribuția iconografică :

a) *Altarul*. Pe boltă, Maica Domnului, tronind, este zugrăvită între Sf. Arhangheli Mihail și Gavril, urmați de proorocii Moise și Aaron. Pe arcul de deasupra timpiei de zid, Sfântul Duh în chip de porumbel. O lișie lată, mărginită de două benzi roșii, apare nezugrăvită. În adâncitura dinspre răsărit, în registrul de deasupra ferestrei, deci în ax, este zugrăvit Iisus Hristos pregătind Sfânta Impărășanie la o masă, încoronat de un nimb în culorile curcubeului. Dedesubt, de o parte și de alta a ferestrei, doi îngeri; în glaful acestei ferestre, pe arcul de sus, Iisus prunc, pe disc; sub baldachin, de o parte și de alta pe laturile glafului, cîte un serafim cu ripidă. Pe arcada care mărginește adâncitura din latura aceasta e zugrăvit un ornament avînd ca motiv coarda de viță cu frunze, struguri și cîrcei. În registrul inferior și la înălțimea ferestrei, în axul altarului, sunt zugrăviți șase ierarhi: trei de o parte, începînd de deasupra proscomidiei (deci în mărime de 3/4), al treilea în întregime, mai reduși ca mărimea naturală, iar dedesubtul acestui registru e zugrăvită, ca peste tot de astfel în biserică, obișnuită draperie.

b) *Proscomidia*. O nișă înaltă de 2 m, lată 1,20 m, cu o firidă în grosimea zidului, spre vest, avînd arcul superior ca o acoladă, cuprinde următoarele subiecte împărțite astfel: spre nord, viziunea patriarhului Petru al Alexandriei; în firida dinspre est, Iisus, în potir, cu mâinile intinse în lături, binecuvîntînd.

În arcatura din jurul ferestrei se observă trei firide: două spre nord, cu arcul în acoladă simplă; una spre sud, în arc rotund. O altă firidă, ceva mai mare, în zidul de sud, corespunzătoare proscomidiei, însă de proporții mici, cca. $0,50 \times 0,40$ m.

Jertfa lui Avraam este numai schițată pe dosul timpiei de zid, în sensul că spațiile nu sunt umplute cu culoare, ci numai conturele sunt trase cu linii de culoare roșie. În restul spațiului este o încercare de peisaj, cu coline, vîrfuri și văi cu brazi verzi și tăpșane de iarba.

c) *Naosul*. În fundul calotei din vîrful turlei deschise, prevăzută cu ferestre înguste, e zugrăvit chipul lui Iisus Pantocrator, cu aureola și galoane de aur, avînd în jur cele nouă cete de sfinți. În registrul următor, între cele opt ferestre, stau zugrăviți opt prooroci; dedesubt, în alt registru, opt Apostoli susținuți de două rînduri de medalioane, sub care apoi e zugrăvită liturghia îngerească. La baza turlei, pe arcul adâncit, alt rînd de medalioane; în cei patru pandantivi, patru Evangheliști.

Bolțile sinilor. În bolta sinului de sud este zugrăvită Înălțarea Domnului, încoronat de nori. Apostolii, în număr de 11, sunt grupați în cele două lături; în mijlocul scenei, sub norii pe care apare Iisus, este zugrăvită Maica Domnului între doi arhangheli. În bolta sinului de nord, acestei scene îi corespunde Invierea lui Iisus, sub forma coborîrii la iad, avînd deasupra, în nori, pe Dumnezeu Tatăl; în lături, spre apus, punerea în mormînt, iar spre răsărit, mironosițele și îngerul la mormînt. Ur-

mează o fașă pe fond galben, cu flori, fără medalioane. Pe fața celor patru arcuri sunt zugrăvite medalioane mici, înconjurate de motive florale.

În registrul inferior, în sinul de sud, Iisus tronind între Maica Domnului și Sf. Ioan Botezătorul; în glaful ferestrei Sfinții doctori fără de arginți, Sf. Mucenic Chir, Sf. Mucenic Pantelimon; deasupra, Iisus Hristos arhieșu; în glaful de nord, Sfinții Mucenici Cosma și Damian, iar deasupra Sf. Ioan Botezătorul. Spre apus, în sinul de nord, Sf. Mari Mucenici Gheorghe și Dimitrie; în sinul de nord, către apus de fereastră, Sf. Mari Mucenici Teodor Stratilat, Teodor Tiron, iar spre răsărit, dincolo de fereastra de nord, Maica Domnului tronind între doi arhangheli.

Pe arcul de susținere a turlei, spre apus, Sf. Ioachim și Ana; la baza arcului, sub ieșindul bolții, la sud, Sf. Arhangel Mihail, corespunzând Sf. Arhanghel Gavriil, așezat la nord. Pe timpanul de deasupra coloanelor dintre naos și pronaos, e zugrăvită Adormirea Maicii Domnului.

d) *Pronaosul*. În centrul bolții cilindrice e zugrăvită Maica Domnului; pe marginile bolții apar cîte doi prooroci. Pe timpanul de est de deasupra coloanelor e zugrăvită în medalion Maica Domnului în slavă. O inscripție cuprinde axionul din postul Paștilor: «*De Tine se bucură...*». Dedesubt, în cele două registre, sunt zugrăvite cele 24 icose, începînd din colțul de sud-vest. Deasupra ferestrei de sud apare scena Nașterii Maicii Domnului; în glaful ferestrei de sud, doi cuviosi cu filactere; sus un serafim. În registrul inferior, pe cele trei ziduri, sunt zugrăviți ctitorii. În spațiul de deasupra regastrelor cu icosele nu sunt zugrăvite scene adecvate spațiului și despărțiturii respective.

e) *Ctitorii*. Pe zidul de vest, cu capul gol, cu o dulamă de postav albastru, fără mîneci, cu guler și margini albe cu pete negre, prin să la gît cu nouă cheotori; pe dedesubt cu anteriu încheiat pe piept cu nasturi (bumbi) numeroși de metal, cu mîneci strîmte, cu mînecuțe cu bumbi de metal, încins cu brîu verde cu nod la mijloc (anteriul de culoare vișinie), este ctitorul principal: «*Mihai Cantacuzino i sin ego*» (și fiili săi), urmat de *Maria i Theodora jena ego*» (cele două soții). În dreptul lui Mihai Cantacuzino sunt zugrăviți mai mici, în același fel de costume, cei nouă băieți, iar în dreptul celor două femei, cele opt fete, ca și băieții; ele sunt așezate pe două rînduri.

Deasupra arcului nișei, schița bisericii; către nord, «*Costandin Cantacuzino*», urmat de «*Maria*», părinții ctitorului, urmați la rîndul lor pe zidul de nord, de un boier și de soția lui, ale căror nume s-au șters; apoi *Stefan* (bâtrîn), *Toma și Mihai* (tineri), urmați de «*Şerban Cantacuzino Voevod*».

În dreptul primilor trei sunt zugrăviți doi băieți și cinci fete. Pe zidul despărțitor, adică pe fragmentul de lîngă coloana de sud, un chip tînăr: «*Neagoe Basarab Voevod*». Pe zidul de zud, lîngă Neagoe, «*Şerban Basarab Voevod*», bunicul lui Mihai, adică Radu Șerban; dincolo de fereastră, «*Costandin Basarab Voevod*» (Constantin Brîncoveanu).

Din opera lui Pîrvu Mutu, asupra căreia a revenit zugravul din 1795, aproape pe aceleași trăsături, în afară de boltile altarului, naosului și pronaosului, a cărei pictură va fi fost atacată și în parte distrusă de incendiul provocat în 1788, în luptele dintre turci comandanți de Nicolae Mavrogheni și între austriaci, singurele chipuri asupra căror zugravul din 1795 a revenit mai puțin, sunt chipurile ctitoricești, la care am mai putea adăuga pictura pridvorului, în care am remarcat scenele inspirate de ctitorul însuși: «*Flămînd am fost și Mi-ați dat de am mincat; insetoșat și Mi-ați dat de băut, gol și M-ați îmbrăcat*», după cele văzute de el la Muntele Athos.

Nu e exclus ca prezența Sfinților fără de arginți, Cosma și Damian, Chir și Pantelimon — de care am vorbit mai sus —, să fie inspirată tot de ctitor, ca și scenele de mai sus, al căror izvor — după cum am văzut — este ctitoricescul așezămînt.

Dat fiind că meșterul care a lucrat pictura bisericii Colțea, ca și pe cea de la Sinaia, este Pîrvu Mutu, s-ar putea ca în distribuția iconografică de la Colțea să fi fost prevăzuți și acești Sfinți doctori, cu atât mai mult cu cît pe lîngă această mînăstire a Colței, bolnița destinată călugărilor bolnavi a luat extindere, primind în cuprinsul ei și pe alți bolnavi, cărora le-a oferit asistență medicală. Vechea pictură fiind înlocuită, nu avem prilejul de a verifica ipoteza aceasta.

f) *Pridvorul*. Bolta elipsoidală prezintă în centru pe Iisus Emanoil, iar în jur cîte 14 scene în cîte două registre. Pe zidul de est, ca de obicei, aflăm Judecata din urmă. Iisus, tronînd între Maica Domnului și Sf. Ioan Botezătorul tronul etimasiei, Apostolii, apoi raiul și iadul. Sub tronul etimasiei, Adormirea Maicii Domnului. Cadrul de piatră al cărui frontispiciu e susținut de Moise și Aaron. Între ei, inscripția scrisă cu negru: «*Zugrăvitu-s-au această sfintă biserică în zilele prea luminatului Domn Io Alexandru Muruz Voevod, fiind metropolit preaosfîntul Dositei. Si s-au săvîrșit prin toată osteneala și cheltuiala părintelui egumen Damaschin anno 1795, Sept. 16*»⁵⁴.

Începînd din colțul de lîngă Iisus tronînd și pînă în centrul dinspre vest, aflăm șase scene cu martiriul Sfîntului Gheorghe. Urmează șapte scene cu viața și martiriul Sfîntului Dimitrie, lîngă scena cu Iisus la Judecata din urmă.

In registrul următor sînt zugrăviți alte șase scene din viața și martiriul Sfîntului Gheorghe. Urmează opt subiecte din viața și martiriul Sfîntei Ecaterina. În registrul următor, începînd din dreptul Apostolilor, sînt zugrăvite subiectele: «*Cind am flăminzit și Mi-ați dat de am mincat*»; «*Insetoșat-am și Mi-ați dat de am băut*»; «*Strein am fost și M-ați primit*»; «*Gol și M-ați îmbrăcat*»; «*Bolnav și M-ați căutat*»; «*In temniță am fost și ați venit la Mine*»; «*Pre morți vezi în groapă*».

54. Cf. și Al. Gălășescu, *Eforia Spitalelor Civile din București*, București, 1899, p. 928; N. Iorga, *op. cit.*, p. 116; Diac. prof. Gh. Moisescu, *op. cit.*, p. 318; Arhim. Serafim Georgescu, *op. cit.*, p. 104.

Pe fața arcurilor sunt zugrăvite medalioane cu mucenici. Pe arcuri, decorațiuni cu motive florale, alternând cu motive lineare.

Subiecte iconografice inspirate din texte evanghelice. Subiectele înșirate mai sus sunt indisolubil legate de expresiile reproduse la rîndul lor în «ctitorieescul așezămînt» al lui Mihai Cantacuzino, după textul evangelic, și aplicate plastic în planul iconografic al bolților pridvorului, tot așa cum alte texte sacre sau documente laice au inspirat inscripții. Mă refer la inscripțiile de la biserică episcopală din Curtea de Argeș, a lui Neagoe Basarab, inspirate din «Învățărurile lui Neagoe către Teodosie», — aceste învățături reproducind la rîndul lor cuvintele Sfintului Ioan Gură de Aur, care se aud în toți anii în noaptea Invierii: «De a lucrat cineva din ceasul dintii, să-și primească astăzi dreapta plată, de a venit cineva după ceasul al treilea, mulțumind să prăznuiască, de a ajuns cineva după ceasul al șaselea, de nimic să nu se îndoiască...⁵⁵. Tot astfel, documentul dat de Alexandru Vodă, la 30 noiembrie, fără an, dar desigur din anul 1574, anul luptei din aprilie, dată la Jiliște, lîngă Focșani, între Ioan Vodă cel Cumplit al Moldovei și oștile turcesti și cele muntenesti ale lui Alexandru Vodă, în susținerea fratelui său Petru Șchiopul, — cuprinde elemente pe care le aflăm și în inscripția de pe piatra mormîntală de la Golești a lui Albu Golescu, căzut în această luptă, în frageda vîrstă de 23 de ani.

Și tot așa, documentul dat de Radu Șerban pentru vitejia boierilor săi în lupta de la Ogretin, pe Teleajen, în septembrie 1602, în care găsim expresia: «astfel nu fu voia cîinilor de Tătari», pe care o aflăm și pe piatra de mormînt a lui Stroe Buzescu, înmormînat la biserică din Stănești-Vîlcii, de soția sa Sima, în urma morții acestuia, cauzată de rânilor căpătate în lupta corp la corp cu nepotul hanului tătăresc, în acea bătălie⁵⁶.

55. P. Ș. Năsturel, *Învățărurile lui Neagoe Basarab în lumina pisaniilor de pe biserică minăstirii de la Argeș*, în rev. «Mitropolia Olteniei», an. XII (1960), nr. 1-2, pp. 17, 19.

56. V. Brătulescu, *Inscripții din biserici. Piatra de mormînt a lui Stroe Buzescu de la biserică Stănești-Vîlcia*, în «Studii Teologice», nr. 9-10, 1952, p. 615. După cum în sectorul inscripțiilor în piatră meșterul pietrar a reprodus textul cerut de cel care l-a comandat, tot așa la Sinaia, zugravul lui Mihai Cantacuzino, Pîrvu Mutu, a tradus în scene pictate expresiile religioase repetitive de ctitor în al său «ctitorieesc așezămînt», după Evanghelie. Nu am mai întîlnit în zugrăvelile din bisericile noastre aceste subiecte care ar putea fi unice, cu acest caracter didactic-religios, impuse de autoritatea unui om de cultură ca Mihai Cantacuzino, care a putut determina și o inovație în pictura bisericească la una din ctitorile sale, inspirată de la Muntele Athos, fără teama că i s-ar imputa vreo abatere de la normele iconografice stabilite de erminii. Si locul ales pentru atari subiecte, pridvorul, permitea zugravului o atare licență. De altfel, Mihai spătarul e pe linia înaintașilor săi Basarabi, căci pornind de la documentul din 1514 (7023), decembrie 13, și de la inscripțiile de pe fațada bisericii lui Neagoe, de care a fost vorba mai sus, fratele său, Șerban Cantacuzino, se inspiră din conținutul inscripțiilor lui Neagoe. Dar, precum am mai arătat, unele inscripții erau inspirate și din documente contemporane. Iată un alt hrisov al lui Radu Șerban, dat în Tîrgoviște la 3 august 1607, pentru Mănăstirea Xenofon din Muntele Athos, căreia-i acordă un dar anual de 9.000 de aspri, pentru pomenire, așa cum mai înaintea lui făcuse Barbul Banul Craiovescul, care dăduse aceleiași mânăstiri moșia Recica, pentru pomenirea suflatului lui Pîrvul Banul: «In lege au pomenit Domnul Dumnezeu fiilor lui Israîl in tot anul să dea zeciuiată din cit ar

Timpila e de zid și se află așezată sub arcul de est, zugrăvit în roșu, alb și albastru, fără motive precise. Este împărțită în patru registre prin trei briile în relief. În vîrl, crucea de lemn, însoțită de cele două molenii zugrăvite pe zid, ca de altminteri și celelalte registre.

Dedesubtul crucii, partea superioară a tâmpilei e realizată în formă unei acolade în relief, întoarsă. Unghiul din mijloc, cu vîrful în jos, îl formează cozile înnodate a doi dragoni cu solzi, arcuiți și așezați pe spate, cu gurile deschise spre cele două laturi către alții doi, așezați normal, pe pînțe, cu gurile la fel deschise. În spațiul liber, din josul lor și deasupra primului brîu în relief, sunt zugrăviți în medalion cîte cinci prooroci de o parte și de alta, în total zece. În registrul următor, între cele două briile în relief, sunt zugrăviți zece Apostoli, avînd la mijloc pe Iisus tronind între Maica Domnului și Sf. Ioan Botezătorul. În registrul prăznicelor sunt 13 icoane prăznicare, avînd în mijloc: Punerea în moarte, iar spre sud următoarele: Invierea lui Iisus, după tipicul apusean, Sf. Treime la stejarul Mamvri, Iisus în templu, Schimbarea la Față, Înălțarea, Adormirea Maicii Domnului. Spre nord: Botezul, Înălțarea Domnului, Nașterea lui Iisus, Buna Vestire, Intrarea în biserică, Nașterea Maicii Domnului.

Deasupra celor două icoane împărătești, singurele pe lemn, și deasupra ușilor, chipuri de serafimi. Ușile diaconești prezintă pe cei doi arhangeli, slab zugrăviți. În locul ușilor împărătești, o perdea.

Cele două icoane împărătești, Iisus Hristos și Maica Domnului, sunt de factură românească, de la finele sec. XVIII și au fost îmbrăcate într-un aliaj cu argint, în relief, destul de slab lucrate din punct de vedere artistic. Inscriptia lămuritoare ne arată pe cel cu bune intenții, rău aplicate. Pe icoana lui Iisus Hristos: «*Îmbrăcatu-s-au această sfintă icoană de către roabele (sic) lui Dumnezeu Stelian, Maria Cristof, Maria Stratian, Tornea și Maria Macovei, Cecilia Protopopescu (sic) și Emilia locotenent colonel Seachim, anul 1919, August 6. În zilele părintelui arhim. mitrofor Dionisie Simioneșcu.*»

Pe icoana Maicii Domnului: «*Îmbrăcatu-s-au această sf. icoană de robul lui Dumnezeu Ierotheiu Mihăilescu prodromit din Sf. Munte Athos,*

agonisi. Aceasta știind-o Sf. Apostoli și purtători de Dumnezeu părinți, au așezat spre folosul suflătorilor noastre...». Urmează apoi textul ale cărui reflexe apar către finele aceluiași secol la nepotul său Mihai spătarul Cantacuzino: «...veruți de moșteniți împărăția aceia care este gătită vouă, dela alcătuirea lumi, că am flăminzit și mi-ați dat de am mincat; am însetoșat și mi-ați dat de am băut, strein am fost și m-ați primit, gol am fost și m-ați îmbrăcat, bolnav și m-ați cercetat, în temniță și ați venit la mine». «Iată dar (urmează titulatura domnească) «am rîvnit a urma împăraților și Domnilor celor de demult, care aceaste pămîntești în pace și înțiu japte bune le-au trecut și împărăției cerești s-au înrednicit. Si iar mi-am adus aminte Domnia mea de cuvîntul lui David proorocul și împăratul, unde zice: fericiți cărora s-au iertat sărdelegile și cărora s-au acoperit îpăcatele. Si iar în ce chip dorește cerbul de isvoarele apelor, asa dorește suflătorul meu de tine Dumnezeule». (St. D. Grecianu, Genealogiile, II, pp. 279-280. Documente privind istoria României, veacul XVI. B. Tara Românească, vol. I (1501-1525), no. 103, p. 103).

in zilele părintelui arhimitefor Dionisie Simionescu, Anul 1919, luna August 6».

Marginile icoanelor sunt limitate de coloane în relief. Cele de la icoanele împărătești sunt date cu bronz și decorate cu flori.

Candele. În fața icoanelor împărătești sunt două candele mici de argint lucrat în stil brâncovenesc, à-jour, având ca motiv decorativ floarea soarelui.

Pomelnicul e copiat pe o foaie de hîrtie lipită pe o placă de lemn cu mîner, de dimensiunile $0,40 \times 0,30$ m, pe ambele fețe, sub titlul: «*Pomelnicul ctitorilor răposați ai sf. mînăstiri Sinaia, 1695-1930*».

Se pare a fi copiat de pe un pomelnic mai vechi de pe care a păstrat despărțitura în coloane. Coloana I: «*Pomelnicul spătarului Mihai Cantacuzino*». «Mihail, Mihail, Teodora, Maria, Ana, Nicolae, Grigorie voevod, Maria Doamna⁵⁷, Constantin, Zoița, Elena, Grigorie». Pe fața a doua: «*Pomelnicul părinților răposați ai sf. mînăstiri Sinaia, 1695-1930*». Pe șapte coloane. Coloana I: «*Mitropoliti și arhierei*». «Dosoștei, Nictarie, Dionisie, Filaret, Grigorie, Neofit, Ioanichie, Chesarie, Filoșteiu, Nifon, Calinic, Dosoșteiu, Iosif, Ghenadie, Conon, Miron patriarch, Nicodim (patriarch). Ceva mai jos, pe aceeași coloană: «Nicodim ierom., Dionisie arhiereu, Mitrofan ieroshim., Partenie ieroshim., Nifon ieroshim., Visarion ieroshim., Isidor ieroshim., Damaschin monah, Justin arhimandrit, Iosaf arhimandrit, Paisie arhimandrit, Onufrie arhimandrit, Ghermano arhimandrit, Nifon arhimandrit, Dionisie arhimandrit». Coloana a doua și a treia: «*Ieroshimonahi și ieromonahi*». «Gheorghie, Nicanor, Dometie, Ruvim, Dometian, Andrei, Macsim, Dosoșteiu, Sava 2, Ilarion, Inochentie, Casian, Isidor, Daniil, Serghie, Anastasie 2, Iosif, Silvestru 2, Chiril, Varlam 2, Teofil, Ștefan, Misail, Grigorie, Ghenadie, Gherasim, Macarie 2, Meletie, Mina, Nicodim, Neofit, Roman, Dionisie, Iov, Teofilact, Ilarion, Pahomie, Irinarch, Silvestru, Teodorit, Porfirie, Damaschin, Ieroftei, Irodion, Nictarie». (Continuare pe coloana a treia): «Diadoh, Iustin, Varlam, Ghenadie arhim., Eftimie protosiov., Macarie ierom., Mihail ieroshim., Ermoghen ierom., Teofilact arhim., Nicodim protos, Macarie protos.».

Ceva mai jos, tot pe coloana a treia: «*Ierodiaconi*». «Teofan, Ana-nia, Elisei», apoi mai jos, shimonahi: «Rafail, Chiril, Ghenadie, Serghie, Isidor, Simion, Nichita, Isaac, Sevastian, Iona, Teofan, Diomid, Dia, Victor 2, Gherontie, Ruvim».

Coloana a patra: «*Monahi*». «Miron, Dionisie 2, Acacie, Misail 2, Sofronie, Miron, Dionisie 2, Acacie, Misail 2, Sofronie, Sava 2, Damaschin, Climent, Ioanichie, Sofronie 2, Teodosie 2, Orest 2, Daniil 2, Var-

57. Coloana a doua: «*Pomelnicul lui Pîrvu Măgureanu*»: «Pîrvu, Victoria, Constantin, Ioan, Safta, Șerban Voievod, Constantin». Coloana a treia: «*P(omelnicul) Mariei Dudescu*»: «Dimitrie, Constantin, Maria». Pe aceeași coloană, mai jos: «*P(omelnicul) Stroe*»: «Stroe, Vladimir ereau, Zoița». Coloana a patra: «*Pomelnicul preotului Preda*»: «Preda ereau, Drăghici 2, Pătrașcu, Oprea 2, Paisie monahul, Simion». Pe aceeași coloană, mai jos: *P(omelnicul) Smarandei*: «Daniil, Smaranda, Petre, Maria».

Iam, Gavril, Chiril, Leontie, Pafnutie, Nicodim 3, Bonifatie 3, Isidor, Visarion, Antonie, Ierofteiu, Ruvim, Pahomie 2, Savatie, Ioachim, Ilarie, Jacob 2, Ghenadie 2, Nicolae, Ioan 2, Isaia 2, Sisoe, Rafail 2, Silvestru 2, Ștefan 3, Anania, Samoil 2, Cosma 2, Ilarion».

Coloana a cincea și a șasea este continuarea listei monahilor de pe coloana a patra: «Teodosie 3, Casian, Serafim 2, Andronic, Grigorie, Eftimie, Ioanichie 2, Macarie, Onufrie, Ruvim 2, Procopie 2, Spiridon, Simion 3, Damian 2, Bogoslov, Nestor, David, Misail, Ravila, Teodor, Dionisie 2, Rafail, Sisoe, Lazăr, Elisei 2, Savatie, Ghervasie 2, Diomid, Ipolit, Roman 2, Nicon, Partenie, Pantelimon, Paisie, Ghermano, Iustin, Rafail 2, Meletie, Ghelasie 2, Pavel, Agapie, Serafim, Iason, Pafnutie, (coloana a șasea) Sava 2, Patapie, Calistrat, Conon, Sofronie, Iosaf, Antonie, Protasie, Dosoftei, Iuvenalie, Ștefan 2, Eftimie, Isaia, Anatolie, Iosif, Ioil, Chiriac, Isihie, Dionisie, Calinic, Neofit 2, Nichifor, Damaschin, Gherasim, Neofit, Galaction, Iosif, Teodorit, Serafim, Isaia, Iustin, Valerian», apoi adăugați cu creionul: «Zaharia, Ignatie, Neofit, Arsenie, Cornelie».

Coloana a șaptea: *Frați*: «Gheorghie, Ioan 2, Grigorie, Mîncu, Ioan 2, Stan, Constantin, Ioan 2, Toma, Ioan, Ștefan, Dimitrie, Teodor, Hariton, Alexe» (adăugat cu creionul).

Icoanele din tîmplă și cele din muzeu. Numai icoanele din registrul de jos al tîmpalei, cele împărătești, sănt de lemn, celelalte fiind zugrăvite de-a dreptul pe tîmplă de zid. Două din aceste icoane, de factură românească, de la începutul sec. XVIII, au fost îmbrăcate, spre paguba lor, în 1919, în metal de slabă calitate, de credincioși bine intenționați. Dedesubtul îmbrăcămintei metalice și înainte de 1919, neobositul cercetător al trecutului nostru, profesorul N. Iorga, a citit inscripțiile slavone, al căror cuprins, pe ambele icoane, este aceasta: «**ѧѰг, пнс азъ тиխанъ зоргафъ ивановъ**»⁵⁸ adică: «1703, a scris (= a zugrăvit) Tihan zugravul». În muzeul mînăstiresc, înființat de fosta Eforie a Spitalelor Civile, cu icoane și obiecte aduse și de la alte biserici și mînăstiri aflate pe moșiiile de sub administrația acestei Eforii, se află între altele o icoană a Sfintei Treimi, sub formă celor trei îngeri la stejarul Mamvri, sau Ospățul lui Avraam, cum puține se pot întîlni ca execuție artistică, echilibru în compoziție, distribuție a personajelor, colorit, desen etc. Ea provine de la Schitul Lespezi⁵⁹ din apropiere, o altă ctitorie a Cantacuzinilor, și este zugrăvită, ca și biserică din care a fost adusă, de același vestit zugrav Pîrvu Mutu. A fost descrisă de N. Iorga în termenii următori: «Cea mai veche — și desigur cea mai frumoasă icoană românească — reprezintă pe cei trei îngeri veniți la Avram. E fără îndoială din veacul al XVII-lea, din prima jumătate. În calitatea și buna orînduire a culorilor, în finețea faldurilor vestimentului, în expresia cu adevărat îngerească

58. N. Iorga, *Icoanele de la Museul Sinaii*, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, an. XXIV (1931), fasc. 68, pl. 61, 62.

59. C. Bobulescu, *Vieți de zugravi (1657-1765)*. Extras din rev. «Arhiva Românească», t. V, București, 1940, p. 13.

a figurilor, sint insușiri care nu se mai pot regăsi alturea..., fesătura de pe masă e vădit românească.

Un mare pictor a lucrat aici și va trebui ca opera lui bine reprodusă să se găsească în toate casele noastre»⁶⁰.

Mai sunt o serie de icoane la Sinaia, din alte epoci, de mai puțină valoare decât cea descrisă mai sus, iar de la acest mare mester s-au semnalat și în alte locuri icoane de valoare artistică remarcabilă⁶¹. De observat că raportul privind biserică fostei mănăstiri Bordești-R. Sărăt e întocmit și semnat și de Gr. Pișculescu, pe atunci funcționar al Casei Bisericii, una și aceeași persoană cu scriitorul Gala Galaction.

Inscripția de la Măxineni. Ca și alte obiecte, a fost dusă la muzeul mănăstiresc de la Sinaia, de aceiași reprezentanți ai Eforiei. Această inscripție e săpată în relief în piatră, ca și cadrul celor trei laturi în care apare ca motiv principal floarea de garoafă, însorită de frunze prinse de codițe prelungite și împletite în formă de lujere.

În cele patru colțuri dintre cadrul marginilor și cîmpul care cuprinde inscripția sunt sculptate simbolurile înaripate ale celor patru Evangeliști, iar în mijlocul pisaniei, în spațiul ce ia forma unui polilob închis, dispus vertical, însorit și el de o inscripție pe o ramă de forma acestui polilob, stema țării: un vultur heraldic, cu aripile desfăcute, cu capul intors spre stînga, sprijinind crucea verticală ce se ridică de la locul unde aripa se leagă de corp. Deasupra crucii coroana domnească, susținută de doi îngeri. De gîtu vulturului, legat, un medalion atîrnind în fața pieptului.

Cuprinsul inscripției amintește pe Matei Basarab dus cu oștile în părțile Siretelui, și sună așa: «Această sfântă și dumnezeiască biserică ci țăste hramul al Nașterii lui Sti Ioanu Crăstitelu, făcut-o-am eu, robul lui Dumnezeu, Io Matei Basarab voevod i gjda Ilina; mergind dumniua me la oaste, am tăbărît prea malul Siretelui ci am văzut dumniua me cest loc bun și tare, și era o biserică mică de năale și lipită cu lut. Dici cu vrere lui Dumnezeu și cu ajutorul sfântului hram am făcut această biserică de piatră să fie dumni mele pomenă. Si au fost ispravnicu și multu, ostenitoru și indemnătorul jupăni Radulu Vel cap. fiindu fostu despre aceia multu nevoitoru cu seama la isprăvitul erei Enechii, și al doilea isprav. Lupu vov (?). (In jurul stemei): † Cu mila lui Dumnezeu creșteni Matei Basarab Voevod i gpdn văsui zemle ogrovlahiscoe grobu peciat»⁶².

*

Pentru completarea documentării celor care s-ar ocupa cu trecutul acestei așezări, dăm — în afară de inscripțiile din cuprinsul lucrării —

60. N. Iorga, *lucrarea citată*; V. Drăghiceanu și Gr. Pișculescu, *Biserica fostei mănăstiri Bordești-R. Sărăt*, în *Anuarul Com. Mon. Ist.*, 1915, București, 1916, p. 67.

61. T. Voinescu, *Zugravul Pirvul Mutul și scoala sa*, în *Studii și Cercetări de Istoria Artei*, 1955, nr. 3-4.

62. N. Iorga, *Inscripția de la Măxineni*, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, an. XXIV (1931), fasc. 67, p. 31.

încă două inscripții, una din 1893, alta din 1908, încheind cu lista bibliografică întocmită și publicată de un cercetător al monumentelor trecutului nostru.

Pisania bisericii mari. «Această sfintă biserică cu hramul Sfinta Treime, întemeiată în anul mintuirii MDCCCXLIII (1843) s-a reclădit și impodobit prin muncă stăruitoare a mai multor ani, deschizindu-se credincioșilor spre rugăciune..., fiind mitropolit primat Iosif Gheorghian, stareț fiind mănăstirei Sinai arhimandrit Nifon, Președinte al Consiliului de miniștri Dimitrie Sturza, efori ai spitalelor civile Alexandru Scarlat Ghica, doctorul Constantin Cantacuzino, general doctor Andrei Fotino»⁶³.

Inscripția pe placa de pe clădirea nouă: «Focul întimplat în ziua Bobotezei MCMVIII (1908) stricind această clădire zidită de spătarul Mihail Cantacuzino, s-a înfrumusețat de Eforia Spitalelor Civile de îndoavă pe dinăuntru și pe din afară aşa precum se vede. Lucrările s-au desăvîrșit în anul MCMIX (1909)..., incepute fiind sub stăreția arhimandritului mușatofor Nifon Popescu, incetat din viață la IX Februarie MCMIX, la Tiberiada în Palestina»⁶⁴.

Urmează în notă bibliografia asupra mănăstirii Sinaia, publicată de cercetătorul N. Stoicescu, în *Studii și cercetări de istoria artei*, nr. 1-2, 1957, p. 191⁶⁵.

Prof. VICTOR BRĂTULESCU

63. Pr. Gh. I. Gibescu, *Istoricul Mitropoliei Ungro-Vlahiei*, București, 1907, p. 132; arhim. Serafim Georgescu, *op. cit.*, p. 104.

64. Arhim. Serafim Georgescu, *op. cit.*, p. 105.

65. «Sinaia, Adormirea (r. Sinaia). Musceleanu Gr., *M-reia Sinaia, Prahova* (C.A. 1875, p. 85); Enăceanu Ghenadie arhim. *Sinaia, istoria santei mănăstiri*, București, 1881, t. XV, p. 181; Bileiurescu, p. 199; Nifon arhimandritul, *Minăstirea Sinaia (1695-1895)*, București, 1895, 64 p.; Găleșescu A. G., *Sinaia, 1695-1895*, 134 pp.+ 2 pl.; Stănescu D., *Schiță istorică a mănăstirii Sinaia de la 1695-1895*, București, 1895, 8 p.; Găleșescu (p. 919-944), *Eforia Spitalelor Civile*, București, 1899; Dumitrescu M., preot, *M-reia Sinaia* («Consolatorul», III, 1900, nr. 8, pp. 124-127); Dumitrescu II, pp. 39-45; Găleșescu A. G., *Sinaia*, București, 1903, 152 pp.+3 h.; idem, *Sinaia et ses environs*, București, 1903, 167 pp.+3 h., trad.); idem, *Spătarul M. Cantacuzino (1650-1716)*, întemeietorul mănăstirii și spitalului Colțea și al m-rii Sinaia în anul 1695, București, 1906; *Literatura și arta română* (1905, pp. 714-717; 1909, pp. 127-135); *Convorbiri Literare*, 1908, pp. 194-203; N. Iorga, *Inscripții de la M-reia Sinaia* (*Studii și Documente*, XVI, pp. 353-355); «Revista Istorică», 1924, p. 63; Pavlov, *Călăuză*, pp. 5-24, *Planșe din M-reia Sinaia* («Arhitectura», IV (1925), pp. 69-70); Popescu Mihai, *M-reia Sinaia*, în rev. «Soc. Tinerimea Română», București, XLVIII (1930), pp. 34-35; Stănescu I. D., *La Peinture*, p. 180; Ghika-Budești, *M-reia Sinaia* (în *Bul. Com. Mon. Ist.*, XXIX (1936), pp. 49-50, 106-107, pl. DLH, DLIX; Georgescu Serafim, arhim., *Sf. Minăstire Sinaia*, Poeni, 1936, 108 pp.+13 pl.; Bobulescu C., *Zugravi*, pp. 14-15; Moisescu Gh., diac., *M-reia Sinaia* (în rev. «Biserica Ortodoxă Română», LXXV (1954), nr. 2-3, pp. 313-322); Voinescu T., *Piroul Mutul în Studii și Cercetări de Istoria Artei*, 1955, nr. 3-4, p. 138; *Artă feudală*, pp. 209, 234.